

závěry vyjádřit mnoha různými způsoby. Mohou se vyskytnout dobré a méně dobré formulace – například některá vysvětlení jsou lepší než jiná, protože jsou vyjádřena jednodušeji. Ačkoliv fyzika někdy používá matematické vzorce, které se ničím nahradit nedají, obecně platí, že přesný způsob slovního vyjádření argumentace či hypotézy nebo pořadí, v němž jsou důkazy předkládány, nejsou pro jejich pravdivost a platnost zásadní. V umění je opak pravdou. Dlouhou dobu se mělo za to, že zvláštností umění je jednota formy a obsahu. Není možné, aby umělecké dílo sdělilo nebo ukázalo to, co sděluje nebo ukazuje, nějakým jiným způsobem, aniž by došlo k podstatnému narušení jeho obsahu. Běžně se to vyjadřuje tak, že umělecká díla jsou „organickými celky“, to znamená jednotkami natolik integrovanými, že změna jediné jejich součásti – verše v básni nebo barvy na obraze – zničí celé dílo. Tento názor byl mezi filozofy běžný přinejmenším od Aristotela, a ačkoliv může být často poněkud přehnané tvrdit, že by ani jediná součást, jakkoliv malá, nemohla být změněna, aniž by se změnil celek, je pravda, že forma prezentace má v umění velký význam.

Pokud je toto tvrzení o nutné jednotě formy a obsahu v umění pravdivé, je zřejmé, že poznání zprostředkované uměleckým dílem se nedá parafrázovat. Protože jakmile se pokusíme obsah nějakého díla parafrázovat, to znamená prezentovat ho v jiné formě, zničíme ho. Tak nám „pravda“ v umění vždy, když se ji snažíme vysvětlit, uniká. Přestože známý Popeův verš „Co často bylo myšleno, však nikdy takto vyřčeno“ se často a s oblibou cituje, podstata poezie se jím vystihnout nedá, protože v poezii neexistuje způsob, jak izolovat myšlenku jinak než jejím vyjádřením. Opět je to trochu přehnané, nicméně názor, že zásadní význam má pochopení díla jako takového a žádná, jakkoliv dobrá parafráze nebo shrnutí ho nemůže nahradit, je asi správný. Jak se potom dá pravda v umění přezkoumávat, upřesňovat a zdokonalovat? A co je ještě důležitější, jaký pak máme vůbec důvod odvolávat se v umění na ideje pravdy a poznání? Dá se pochopitelně tvrdit, že z nějakého uměleckého díla se lze naučit nějaké velké pravdě nebo že umožňuje hluboké pochopení různých aspektů lidské zkušenosti. Ale je-li to pravda, která se nezávisle na uměleckém díle nedá vyjádřit a nedá se tudíž vně uměleckého

média prověřit, nemáme vůbec důvod považovat ji za pravdu v obvyklém slova smyslu.

Stojí za povšimnutí, že tuto nesnáz nelze překonat odkazem na jakousi zvláštní „básnickou“ pravdu. I když připustíme, že ne všechny pravdy jsou pravdami vědeckými (takovými, které se opírají o důkazy nebo experimenty), přesto uznáme, že věda nám poskytuje metodu, jak dospět k poznání, ať už jde o jakýkoliv „druh“ pravdy. Problém nespočívá v tom, že by nic takového jako „básnická“ pravda neexistovalo, ale v tom, že není jasné, jak by se o umění dalo uvažovat jako o způsobu jejího zjišťování.

Zatřetí je zde problém konkrétnosti v umění. Jak víme od Aristotela, poznání operuje s obecninami. Myslí se tím, že získávání poznatků vždy vyžaduje určitou míru abstrakce a generalizace. Neučíme se o tomto nebo onom vinném listu, ale o vinných listech; neučíme se o této osobě tady a teď, ale o této osobě obecně. Právě to nám umožňuje pominout zvláštnosti konkrétního případu a dobrat se lepšího poznání určité kategorie případů. I tam, kde by bylo nepřiměřené mluvit o něčem tak vyhraněném, jako je teorie, jde nicméně vždy o určitou míru abstrakce, jakkoliv malou. A tak ačkoliv se sám Aristoteles domníval, že umění se zabývá obecninami a je tudíž spřízněno s filozofií, není to názor, s nímž by bylo snadné se ztožnit. Obrazy, hry, sochy a další umělecká díla zobrazují a musí zobrazovat jednotlivosti. O tváři na obraze můžeme říct, že je to tvář lidské bída, ale faktem zůstává, že je to *nějaký* obličej, a to, jak se od soudu o tomto jednom obličejí dostáváme k soudu o lidstvu jako celku, je víceméně záhadou.

Někteří filozofové se pokoušejí obejít tuto obtíž tvrzením, že umění se zabývá „konkrétními obecninami“, ale jak se zdá, je tento podivný hybrid spíše nálepkou pro označení problému než jeho řešením. Aristotelův výrok o obecninách by se ovšem dal zpochybnit. A důvod by se našel – historie je důležitou formou lidského poznání, nicméně zabývá se jednotlivostmi. I tak zde narážíme na závažnou obtíž. Pana Woodhouse v románu Jane Austenové *Emma* můžeme považovat za obraz hypochondra, ale začneme-li ho pokládat za „obecninu“, za „typ“ se standardizovanými nebo zobecněnými povahovými rysy a vzorci chování, odrážejícími ty, s nimiž se lze